

نقش سرمایه‌ی اجتماعی در توسعه‌ی محله‌ای مطالعه‌ی تطبیقی: محله‌های نیار و سبلان، شهر اردبیل

علیرضا محمدی^۱، مصیب سعدی پور^۲، حجت ارژنگی مستعلی بیگلور^۳

چکیده

طی دهه‌های اخیر رشد شتابان شهرنشینی، موجب بروز ناپایداری توسعه‌ی محلات شهری شده است. رویارویی با ریشه‌های این ناپایداری در مدیریت شهری، بدون مشارکت شهروندان و بهره‌گیری از سرمایه‌ی اجتماعی، امری دشوار است. هدف پژوهش، شناخت میزان تأثیرگذاری سرمایه‌ی اجتماعی بر توسعه‌ی محله‌ای است. روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها از روش پیمایشی (پرسشنامه) استفاده شده است. از ۲۱ نماگر در بُعد سرمایه‌ی اجتماعی و ۱۵ معیار در بُعد توسعه‌ی محله‌ای برای سنجش روابط، استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از آزمون‌های آماری پیرسون، رگرسیون، تحلیل مسیر و T مستقل، در نرم‌افزار SPSS، استفاده شده است. جامعه‌ی آماری شامل ساکنان محل‌های نیار و سبلان در شهر اردبیل هستند. برای تعیین حجم نمونه از روش کوکردان و برای نمونه‌گیری از روش تصادفی سیستماتیک منظم، استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که در هر دو محله، بین سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی محله‌ای رابطه‌ی قوی وجود دارد. از نظر شاخص‌های مشارکت، پیوند همسایگی، شبکه‌ی اجتماعی و کیفیت کالبدی بین دو محله، تفاوت معنادار است و از نظر میزان

۱- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران a.mohammadi@uma.ac.ir

۲- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران sadipor1368@gmail.com

۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران arghangy.68@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۱/۱۸

تاریخ وصول: ۹۶/۸/۱۶

رضایتمندی عمومی، تفاوت معنادار نیست. در پایان بر مبنای یافته‌های پژوهش، پیشنهادهایی ارائه شده است.

واژگان کلیدی: سرمایه‌ی اجتماعی، توسعه‌ی محله‌ای، محله‌ی سبلان، محله‌ی نیار، شهر اردبیل.

مقدمه

شهرها و مناطق شهری نقش کلیدی‌ای به عنوان مراکز نوآوری و خلاقیت اقتصادی بازی می‌کنند؛ در عین حال نواحی شهری خط‌مقدم در نبرد برای انسجام اجتماعی و پایداری زیست‌محیطی به شمار می‌روند (هویر، ۲۰۰۹: ۵). گسترش شهر و شهرنشینی و اثرات آن بر محیط زندگی به مرور زمان تبدیل به موضوع عمده به‌ویژه در مطالعات جغرافیایی و انسان‌شناختی در محیط‌های شهری شد، تا اینکه در دهه‌ی ۱۹۹۰ به موضوع شهر پایدار در ادبیات و مطالعات سیاسی و گزارش‌های علمی پدید آمد (احدنژاد و همکاران، ۲: ۱۳۹۶). شهرهای ایران طی سال‌های اخیر با رشد شتابان و ناموزونی همراه بوده‌اند که این مسأله موجب شده است محلات شهری آن‌ها با ناپایداری در توسعه در ابعاد مختلف کالبدی، محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی مواجه شوند (محمدی و پاشازاده، ۱۳۹۴: ۴۹). در ادبیات شهری دهه‌های اخیر از مهم‌ترین رویکردهای برنامه‌ریزی توسعه‌ی شهری در مواجهه با رشد شتابان شهرها، توجه به خردترین واحد یعنی محله در چارچوب برنامه‌ریزی محله‌ای است (محمدی و رفیعی، ۱۳۹۵: ۱). با مطرح شدن محله به عنوان سلول زندگی شهری، تحقق توسعه‌ی پایدار در قالب توسعه‌ی محله‌ای و در مقیاس محلی و در ادامه‌ی تفکر جهانی بیندیش و محلی عمل کن، دنبال شد (احدنژاد و همکاران، ۳: ۱۳۹۶). با توجه به اینکه اکثر شهروندان در شهرها زندگی می‌کنند، نحوه‌ی توسعه محلات و در مقیاس کلان پیشرفت و پایداری توسعه در شهرها، می‌تواند موفقیت و شکست جامعه را در برابر حل مشکلات اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و کالبدی و غیره تعیین نماید (ویل و همکاران، ۲۰۱۲: ۶). نظر به اینکه شهرها و محلات شهری توسط شهروندان بنا می‌شوند، بنابراین بدون مشارکت آن‌ها و بهره‌مندی از سرمایه‌های اجتماعی، مدیریت شهرها و تحقق توسعه‌ی پایدار محله‌ای، امری ناشدنی است (خنده‌رو،

در ایران، محله، حلقه‌ی مفقوده در نظام برنامه‌ریزی رسمی کشور است و ساختار نهادی و برنامه‌ریزی فضایی و اجتماعی مشخصی برای آن تعریف نشده است (محمدی، ۱۳۹۲: ۱۱)؛ بر این اساس، توسعه‌ی محله‌ها با اتکا به سرمایه‌های درونی، یکی از راه‌های پر کردن این خلأ است.

شهر اردبیل به عنوان یکی از شهرهای مواجه به شهرنشینی شتابان، طی سال‌های اخیر با مسائل توسعه‌ی شهری و محله‌ای مواجه بوده است. از آن جمله می‌توان به ادغام روستاها در شهرها و رویش محلات نوین‌پدید شهری اشاره کرد که از ساختار اجتماعی و اقتصادی متفاوت، برخوردارند و از نظر سطح توسعه‌یافتگی و پایداری، با یکدیگر فاصله دارند (محمدی و پاشازاده، پیشین؛ کلانتری، ۱۳۹۵: ۱۵). در مورد شهر اردبیل، سنجش میزان تأثیرگذاری شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی برای تحقق توسعه‌ی محله‌ای، ضرورت انجام این پژوهش را شکل داده است. بر این اساس، هدف اصلی این پژوهش، سنجش میزان تأثیرگذاری شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی بر توسعه‌ی محله‌ای از طریق مطالعه‌ی محله‌ی نیار (روستای ادغام شده در شهر) و محله‌ی سبلان (از محلات نوین‌پدید شهر اردبیل تعریف شده است. این محله‌ها از نظر ساختار اجتماعی، جغرافیایی، پیشینه‌ی سکونت و ساختار شهرسازی و کالبدی متفاوت از یکدیگر شکل گرفته‌اند. این مقاله در شش بخش اصلی شامل مقدمه، مبانی نظری و پیشینه، مدل مفهومی و فرضیه‌ها، تجزیه و تحلیل (یافته‌ها)، بحث و نتیجه‌گیری تهیه شده است.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

مفهوم محله در برخورد نخست تداعی‌کننده‌ی حوزه‌ی جغرافیایی پیچیده در شبکه‌ی فضایی شهر است که در درجه‌ی اول دارای کاربری مسکونی، مرکب از فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی، کارکردها و عناصر شاخص کالبدی و شریان ارتباطی و فضاها یا عرصه‌های عمومی است (اسکات، ۲۰۱۶: ۱۵۶). این ساختار، شبکه‌ی فضایی به هم پیوسته‌ای را تشکیل می‌دهد که به عنوان رشته‌ی ارتباط‌دهنده‌ی محلات به رده‌ی بالاتر کالبدی؛ یعنی منطقه و ناحیه و در نهایت شهر، حیات و سرزندگی را منتقل می‌کند.

(موری و کریستوودولو، ۲۰۱۵: ۹۵). محله‌ها بیش از همه، واحدهای اجتماعی شهری‌اند که اجتماع محلی در آنها استقرار یافته و با هم در ارتباط و همپیوندی هستند و تعلق مکانی و همبستگی جمعی را در محله احساس می‌کنند. محله‌ها، کانون فعالیت اجتماعی‌اند (دریلیگ و شانور، ۲۰۱۲: ۱۲). محله‌ها بازگوکننده‌ی ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، تاریخی شهرها هستند (لانگ و همکاران، ۲۰۱۲: ۳۴). کارکرد محلات به وضعیت توسعه‌یافتگی آن‌ها مربوط می‌شود که در مفهوم توسعه‌ی محله‌ای قابل بررسی است. توسعه‌ی محله‌ای، فرآیندی از پیشرفت اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و کالبدی اجتماع محلی است (اسکات و همکاران، ۲۰۱۴: ۱۴۷) و در مفهوم امروزی می‌توان توسعه‌ی پایدار را حد مطلوب توسعه‌ی محله‌ای فرض نمود که از طریق بهره‌مندی از سرمایه‌های توسعه از جمله سرمایه‌ی اجتماعی حاصل می‌شود (تورکو، ۲۰۱۲: ۱۲۴). هدف اصلی این نوع توسعه‌ی تعالی ارزش‌های انسانی به شکل پایدار است (شریفی و موریامان، ۲۰۱۳: ۷۳). تحقق این نوع توسعه مستلزم مدیریت توسعه در مقیاس محله‌ای با بهره‌مندی از سرمایه‌های اجتماعی است (معمار، ۲۰۱۳: ۱۲) که به بهبود کیفیت محیطی و زندگی اجتماع محلی منجر می‌شود (خاکپور و همکاران، ۲۰۱۳: ۶۲) و با سطح سرمایه‌ی اجتماعی رابطه‌ی مستقیم دارد (تاونسند، ۲۰۱۵: ۱۲). سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان یک مفهوم تئوریک، متغیرهایی مانند مشارکت در جامعه‌ی محلی، اعتماد، انسجام اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، روابط متقابل و کانال‌های اطلاعاتی را دربر می‌گیرد (کریستوتاکیس و همکاران، ۲۰۱۱: ۱۶۵). سرمایه‌ی اجتماعی به تحقق توسعه‌ی محله‌ای پایدار کمک می‌کند و در یک برهمکنش، توسعه‌ی محله‌ای نیز به بازتولید سرمایه‌ی اجتماعی یاری می‌رساند (دال و نیومن، ۲۰۱۰: ۶) و سرزندگی اجتماعی محله‌ای را به دنبال دارد (بارتون، ۲۰۰۰: ۱۵). این نیز مستلزم تعاملات اجتماعی است که در بستر محله‌ی توسعه‌یافته به ظهور می‌رسد. مدیران شهری، برای تحقق یک شهر پایدار، لزوماً به سرمایه‌ی اجتماعی نیاز دارند (نوابخش و فدوی، ۲۰۱۳: ۲۲) که از طریق شناخت و تحلیل شبکه‌ها، اعتماد، وظایف و الزامات متقابل، هنجارهای عملیاتی و دانش محلی، این

بهره‌مندی میسر می‌شود (اونس، ۲۰۱۱: ۲۹). به عبارتی درک میزان اعتماد، عمل و کنش متقابل، هنجارهای مشترک رفتاری، تعهدات و التزامات و تعلقات مشترک شبکه‌های رسمی و غیررسمی، به مدیران شهری برای بهره‌مندی از سرمایه‌های اجتماعی برای توسعه‌ی محله‌ای یاری می‌رساند (کی، ۲۰۰۵: ۱۶۲). مدیریت مطلوب شهرها و توسعه‌ی محلات شهری، تا حد زیادی به نحوه‌ی مدیریت منابع و سرمایه‌های اجتماعی شهری وابسته است (لوپز، ۲۰۱۲: ۱۱۴). در شهرهایی که میزان بهره‌مندی از سرمایه‌ی اجتماعی در مدیریت آن‌ها بالاست، اهداف توسعه‌ی شهری تعریف شده از طرف مدیران، تا حد زیادی محقق می‌شوند (ویل و همکاران، ۲۰۱۲: ۱۱۰). سرمایه‌ی اجتماعی با توجه به محتوا و کارکردهای متنوعی که دارد، اثرگذاری تعیین‌کننده‌ای دارد. توانایی و قابلیت همکاری کردن برای منافع مشترک، بنیادی‌ترین امر برای توسعه و مدیریت شهری است، چرا که هسته‌ی مرکزی پارادایم جدید مدیریت شهری، مشارکت فراگیر شهروندان در مقیاس‌های فردی، جمعی و نهادی است؛ بر این مبناست که بهره‌گیری از منابع انسانی و اجتماعی در قالب سرمایه‌های انسانی و اجتماعی در کنار دیگر انواع سرمایه چون سرمایه‌ی مالی و فیزیکی و نیز مدیریت این سرمایه‌ها اهمیت کلیدی پیدا می‌کند (تورکو، ۲۰۱۲: ۱۱۹). تجربیات جهانی نشان می‌دهد که از دهه‌ی ۱۹۸۰ میلادی به بعد در برنامه‌های توسعه و همچنین توسعه‌ی شهری توجه فزاینده‌ای به رویکرد مشارکتی صورت گرفته است تا جایی که در حال حاضر مشارکت شهری رمز موفقیت پروژه‌ی توسعه‌ی شهری و همچنین یکی از معیارهای ارزیابی عملکرد نظام مدیریت شهری و ارکان آن یعنی شهرداری‌ها و شوراهای شهر است. در سایه‌ی نبود سرمایه‌ی اجتماعی و انجمن‌های داوطلبانه، توانایی شهروندان برای اثرگذاری بر پوشش‌های اساسی و تصمیم‌گیری مرتبط با حکمرانی، کارآمد و پاسخ‌گویی بهتر، اندک خواهد بود (ویل و همکاران، ۲۰۱۲: ۱۱۵). جامعه‌ی مدنی با حضور انجمن‌های مدنی نیرومند، یک شاخص روشن دموکراسی نیرومند است. فراوانی شبکه‌های اجتماعی و انجمن‌ها به افزایش آگاهی سیاسی اعضا و درگیرسازی مدنی شهروندان کم‌توان و کم‌تر آگاه در حوزه‌ی

عمومی و کاهش شکاف مشارکتی میان‌دار و ندار از دید اطلاعاتی و مالی می‌انجامد (مک‌لورگ، ۲۰۰۳: ۴۵۱).

بولن در این فرآیند ضمن تأکید بر ظرفیت‌سازی برای ایجاد اجتماعات، توسعه آن‌ها را منوط به شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی دانسته و به این مهم اشاره دارد که سرمایه‌ی اجتماعی پیش‌نیاز فرآیند توسعه است و توسعه اجتماعات محلی بدون این پیش‌نیاز عملی نخواهد بود (بولن، ۲۰۰۳: ۱۳). به نظر بولن در اجتماعات محلی با سرمایه‌ی اجتماعی بالا مردم احساس خواهند کرد که جزئی از محله هستند، احساس مفید بودن و سودمندی کرده و توانایی آن‌ها برای مشارکت واقعی در محله تقویت می‌گردد و محله را متعلق به خود دانسته و در آن احساس امنیت می‌کنند (حاجی پور، ۱۳۸۵: ۴۲). جدول شماره ۱، به طور خلاصه، پیشینه‌ی پژوهش‌های مرتبط با سرمایه‌ی اجتماعی و ارتباط آن با توسعه‌ی محله‌ای را منعکس می‌کند:

جدول (۱): پیشینه پژوهش‌های انجام‌گرفته

محقق سال	نتایج پژوهش	محقق سال	نتایج پژوهش
تمکین و روهه	۱۹۹۸ فرهنگی و زیرساخت‌های سازمانی نشان رفیع پور ۱۳۹۲ با تمایل مشارکت به محله وجود دارد و متغیر امنیت مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در تمایل به مشارکت در محله است.		ارائه یک مدل از سرمایه‌ی اجتماعی محله که سرمایه‌ی اجتماعی را به عنوان یک تابع از دو عنصر تشکیل‌دهنده: محیط‌اجتماعی، می‌دهد. علاوه بر این به ارائه‌ی چگونگی تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر ثبات محله می‌پردازد.
رایس	۲۰۰۱ مایه تشویق و وادار کردن حکومت به حکمروایی بهتر با پاسخگویی و کارآمد بیشتر شده است.	۱۳۹۲ نوریان	نتایج: انجمن‌های محلی و درگیرشدگی مدنی افراد به عنوان سرمایه‌ی اجتماعی، وجود دارد هم‌چنین از بین معیارهای بررسی‌شده شاخص آگاهی بیش‌ترین تأثیر را بر مدیریت محله‌محور داشته است.
اریک	۲۰۰۱ محلی، بازیگر اصلی در توسعه‌ی پایدار شهری هستند.	۱۳۹۳ زنگنه	نقش NGOها حیاتی و صنعت و مردم مورد مطالعه بالاتر از حد متوسط است. هم‌چنین اعتماد اجتماعی به مدیریت

محقق سال	نتایج پژوهش	محقق سال	نتایج پژوهش
	شهری یکی از مهم‌ترین جنبه‌های سرمایه‌ی اجتماعی است.		
واتس ۲۰۰۶	روش‌های جدید تعامل با مردم، نهادهای جدید محلی، ارائه خدمات نو و چارچوب‌های ایجاد تمایل ساکنان برای شرکت در برنامه‌های توسعه‌ی محله با توجه به نیازها و خواسته‌های ساکنان، روش‌های مختلف برنامه‌ریزی محله‌ی مینا در کشورهای پیشگام این امر است.	عبداللهی و رختابناک ۱۳۹۳	معیارهای هویت و خوانایی، پویایی و سازگاری، دسترسی به شبکه‌ی ارتباطات و خدمات، احساس تعلق، تنوع و سرزندگی، ظرفیت قابل تحمل محله و امنیت و ایمنی بر پایداری محله‌ی سنگ سیاه مؤثر است.
کلتون ۲۰۱۲	با افزایش تعداد برنامه‌ها و کاهش نابرابری‌ها از طریق طرح‌هایی که مبتنی بر مطالعات محله‌مبناست، تأثیرگذاری محله در برنامه‌ریزی‌ها رو به رشد است.	جمعه پور و مخلصیان ۱۳۹۴	میزان پایداری محله‌ی نازی‌آباد از لحاظ اجتماعی و زیست‌محیطی متوسط رو به پایین و از نظر اقتصادی متوسط است؛ بنابراین میزان موافقت با این نظر که محله‌ی نازی‌آباد از نظر شاخص توسعه، محله‌ای پایدار محسوب می‌شود در حد متوسط رو به پایین است.
استوتن ۲۰۱۴	تغییر در بافت اجتماعی از مسائل مهم در کاهش نابرابری‌ها و اجتناب از طرد و جابه‌جایی گروه‌های محروم در نواحی شهری است.	کلاتتری ۱۳۹۵	بین مؤلفه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی، حکمروایی مطلوب و مشارکت اجتماعی همبستگی نسبتاً قوی و مثبتی با توسعه‌ی محله‌ای وجود دارد. همچنین بین متغیر مدیریت مطلوب محله‌ای همبستگی نسبتاً قوی و مثبتی با توسعه‌ی پایدار وجود دارد.
مدنی ۱۳۹۱	معیار دموکراسی قوی و فرهنگ و همزیستی بیشترین تأثیر را بر توسعه‌ی اجتماع محلی در نارمک داشته و در مراحل بعدی به ترتیب اطلاعات و ارتباطات، آموزش و بهزیستی و سلامت قرار می‌گیرند.	محمدی و زفیعی ۱۳۹۵	بین متغیرهای برنامه‌ریزی محله‌ای و مشارکت اجتماع محلی همبستگی بالا و مثبتی با توسعه‌ی پایدار محله‌ای وجود دارد و برنامه‌ریزی محله‌ای بیشترین تأثیر را بر توسعه‌ی پایدار محله‌ای در محله‌ی حسینه دارد.
چراغی ۱۳۹۲	میانگین سرمایه‌ی اجتماعی و همچنین حکمروایی خوب در میان شهروندان در سطح پایینی قرار دارد.	جوادی‌زاد اقدم ۱۳۹۵	نتایج تحقیق بیانگر آن است که رابطه‌ی مستقیم و معناداری بین متغیر سرمایه‌ی اجتماعی و پایداری محله‌ای وجود دارد.

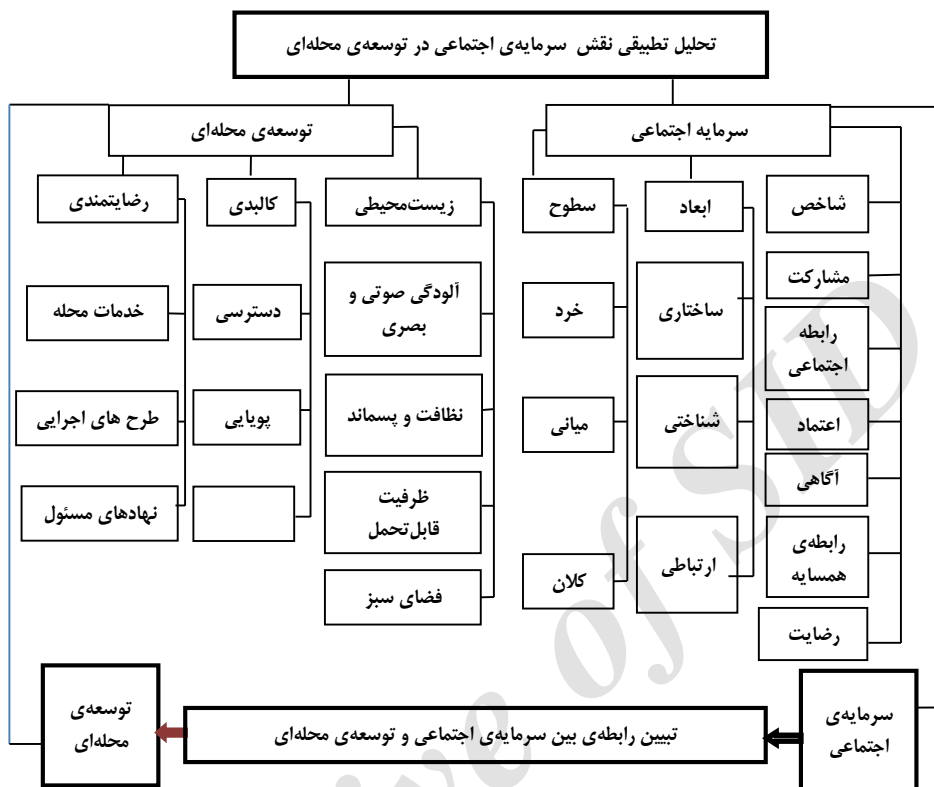
محقق سال	نتایج پژوهش	محقق سال	نتایج پژوهش
رضازاده ۱۳۹۲	رابطه‌ی معنادار بین سرمایه‌های محلی و پایداری محلی تأیید شده است.	احدنژاد و همکاران ۱۳۹۶	در شهر میاندوآب، هشت محله در جایگاه مطلوب از لحاظ برخورداری از شاخص‌های توسعه قرار گرفته‌اند که بیش‌تر متأثر از موقعیت ممتاز آن‌ها در سطح شهر است. در مقابل ده محله در وضعیت نامطلوب قرار گرفته‌اند که متأثر از ریشه روستایی بودن آن‌ها که به مرور زمان به محدوده شهر ملحق شده‌اند است.

نقطه‌ی مشترک همه‌ی نظریه‌ها این است که در مدیریت شهری، برای تحقق توسعه‌ی محله‌ای، تقویت و بهره‌مندی از سرمایه‌های اجتماعی ضروری است. به عبارتی تحقق شهرهای پایدار مستلزم بهره‌مندی از سرمایه‌ی اجتماعی در سطوح خرد مقیاس و محلات شهری است (دلفروز، ۱۳۸۷: ۱۰۰).

مدل مفهومی و فرضیه‌های پژوهش

این پژوهش در پی تبیین رابطه‌ی برنامه‌ریزی توسعه‌ی محله‌ای و سرمایه‌ی اجتماعی است. عمده‌ترین فرضیه‌ی پژوهش این است که «به نظر می‌رسد رابطه‌ی معناداری میان سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی محله‌ای وجود دارد. این پژوهش در خود فرضیه‌های دیگری نیز به همراه خواهد داشت که عبارتند از: به نظر می‌رسد رابطه‌ی معناداری میان سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری و توسعه‌ی محله‌ای وجود دارد؟ به نظر می‌رسد رابطه‌ی معناداری میان سرمایه‌ی اجتماعی شناختی و توسعه‌ی محله‌ای وجود دارد؟ به نظر می‌رسد رابطه‌ی معناداری میان سرمایه‌ی اجتماعی ارتباطی و توسعه‌ی محله‌ای وجود دارد؟ به نظر می‌رسد متغیر مشارکت بیش‌ترین نقش را در توسعه‌ی محلی دارد.

شکل (۱): مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر روش، توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف کاربردی بوده و برای انجام آن ابتدا مطالعات اکتشافی و به صورت کتابخانه‌ای-اسنادی انجام شده و سپس بخش عمده‌ی پژوهش پیمایش بوده که از طریق تکمیل پرسش‌نامه انجام شده است. برای سنجش سرمایه اجتماعی، سه بعد سرمایه اجتماعی ساختاری، شناختی و ارتباطی مورد استفاده قرار گرفتند. جامعه‌ی آماری تحقیق را شهروندان محله‌ی نیار و محله‌ی سبلان در شهر اردبیل تشکیل می‌دهند که بر اساس فرمول کوکران حجم نمونه ۳۸۱ نفر به دست آمد و براساس سهم درصدی محله‌ها از جمعیت، ۹۶ پرسش‌نامه در محله‌ی نیار و ۲۸۵ پرسش‌نامه در محله‌ی سبلان توزیع شد. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی سیستماتیک بوده است. روایی محتوای سؤالات پرسش‌نامه توسط استادان و کارشناسان

امر مورد تأیید قرار گرفته و برای محاسبه‌ی پایایی سؤالات نیز ابتدا با پیش‌آزمونی، پرسشنامه بر روی نمونه‌ای به حجم ۳۰ نفر اجرا گردید و سپس پایایی پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ محاسبه گردید و ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه ۰/۸۶۷ به دست آمد که نشان از سطح بالای پایایی پرسشنامه دارد. جدول شماره‌ی ۲ ضریب آلفای کرونباخ مؤلفه‌های پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول (۲): آلفای کرونباخ مؤلفه‌های پژوهش

متغیر	مؤلفه	آلفای کرونباخ	جمع
سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری	مشارکت	۰/۸۰۴	۰/۸۱۴
	شبکه‌ی اجتماعی	۰/۸۲۴	
سرمایه‌ی اجتماعی شناختی	اعتماد	۰/۷۱۵	/۷۳۰
	آگاهی	۰/۷۴۰	
سرمایه‌ی اجتماعی ارتباطی	رضایت	۰/۸۲۹	۰/۸۲۶
	پیوند همسایگی	۰/۸۲۳	
توسعه‌ی محله‌ای	رضایت‌مندی	۰/۷۴۵	۰/۷۴۵
کل پرسشنامه: ۰/۸۶۵			

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از عملیات میدانی از دو روش آمار توصیفی و استنباطی از نرم‌افزار spss23 و آزمون‌های پارامتری پیرسون، رگرسیون و آزمون T استفاده شده، همچنین برای مشخص نمودن محله موردنظر از نرم‌افزار Arc Gis استفاده شده است. گفتنی است در این تحقیق، برای سنجش توسعه‌ی محله‌ای، ۲۷ معیار در سه بعد مربوطه، طیف لیکرت پنج گزینه‌ای طراحی شده است.

جدول (۳): ابعاد و شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی

ابعاد	شاخص	تعریف عملیاتی	محقق تأیید کننده
سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری	مشارکت	افزایش تمایل ساکنان به مشارکت در امور محله، تمایل ساکنان به عضویت در این گروه‌ها، تمایل به شرکت در جلسات و نشست‌های محله‌ای، تمایل ساکنان در صحبت کردن در مورد مشکلات محله سهولت در ارتباط با شورای محلی، مشارکت در افزایش امکانات محله	(بولن و اونیکس، ۱۹۹۹)، (بولن، ۲۰۰۳)، (ناطق پور و فیروزآبادی، ۱۳۸۴)، (پیران و همکاران، ۱۳۸۵)، (نوابخش و فدوی، ۱۳۸۷).
شبکه‌ی اجتماعی		درد و دل کردن با افراد درون محله، در میان گذاشتن مشکلات محله با دیگران، پول قرض دادن به دیگران، گوش دادن به درد و دل‌ها و مشکلات دیگران	(میگنان، ۲۰۰۳)، (ویل و همکاران، ۲۰۱۲)، (الوانی و سید تقوی، ۱۳۸۱)، (پیران و همکاران، ۱۳۸۵)، (نوابخش و فدوی، ۱۳۸۷)
سرمایه‌ی اجتماعی شناختی	اعتماد	میزان اعتماد مردم به اهل محله، میزان اعتماد مردم به فامیل و خویشاوندان، میزان اعتماد مردم به دوستان و همسایگان، میزان اعتماد مردم به اهالی محل	(ناطق پور و فیروزآبادی، ۱۳۸۴)، (عبدالرحمانی، ۱۳۸۴) (ریعی، ۱۳۸۳)، (قنبرلو، ۱۳۸۳)، (گیدنس، ۱۹۹۴)، (پیران و همکاران، ۱۳۸۵)، (نوابخش و فدوی، ۱۳۸۷).
آگاهی		همکاری در آموزش و افزایش سطح آگاهی از مسائل محله ایجاد زمینه برای اطلاع از مصوبات محله‌ای، پوشش رسانه‌ای اقدامات انجام گرفته در سطح محلی	(تاج‌بخش، ۱۳۸۳)، (رحمانی و کاوسی، ۱۳۸۵)، (کلمن، ۱۳۸۶)، (ادوارد، ۲۰۰۴)، (میگنان، ۲۰۰۳)، (باک، ۲۰۰۵).
سرمایه‌ی اجتماعی ارتباطی	پیوند همسایگی	روابط صمیمانه بین خانواده و همسایه، تلاش برای راحتی با همسایه، تعامل و رفت‌وآمد با همسایه، مشورت با همسایه، قرض دادن وسایل به همسایه	(بینا، ۲۰۰۵)، (نوابخش و ارجمند سیاه‌پوش، ۱۳۸۸)، (غفاری و امیدی، ۱۳۸۸)، (رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸)، (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۸۵)، (توکلی نیا و استادی سیسی، ۱۳۸۸).

ابعاد	شاخص	تعریف عملیاتی	محقق تأیید کننده
	رضایت	افزایش رضایت‌مندی از سکونت در محله، احیای هویت محله، بهبود بافت (محسنی تبریزی و آقا محسنی، ۱۳۸۹)، محیط کالبدی و مسکونی جهت اقامت (رفیعی، ۱۳۹۳)، (رفیع پور، ۱۳۸۷)، طولانی‌تر در محله، افزایش توجه نهادها (حسین زاده، ۱۳۸۵)، (ربانی، ۱۳۹۰). و ارگان‌ها به مشکلات محله	

جدول (۴): معیارهای مورد استفاده برای سنجش توسعه‌ی محله‌ای

شاخص	مؤلفه	تعریف عملیاتی	محقق تأییدکننده
توسعه‌ی محله‌ای	رضایت‌مندی	دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی، دسترسی آسان به خدمات محله‌ای، تأثیر طرح‌های اجراشده در توسعه‌ی محله‌ای، همکاری نهادهای مسؤول و یا مردم محله در رفع مشکلات، پیگیری مسائل و مشکلات توسط اهالی محل	(رفیعی، ۱۳۹۳)، (موسوی، ۱۳۸۳)، (رضایی، ۱۳۹۳)، (خاکپور، ۱۳۸۸).

محدوده‌ی مورد مطالعه

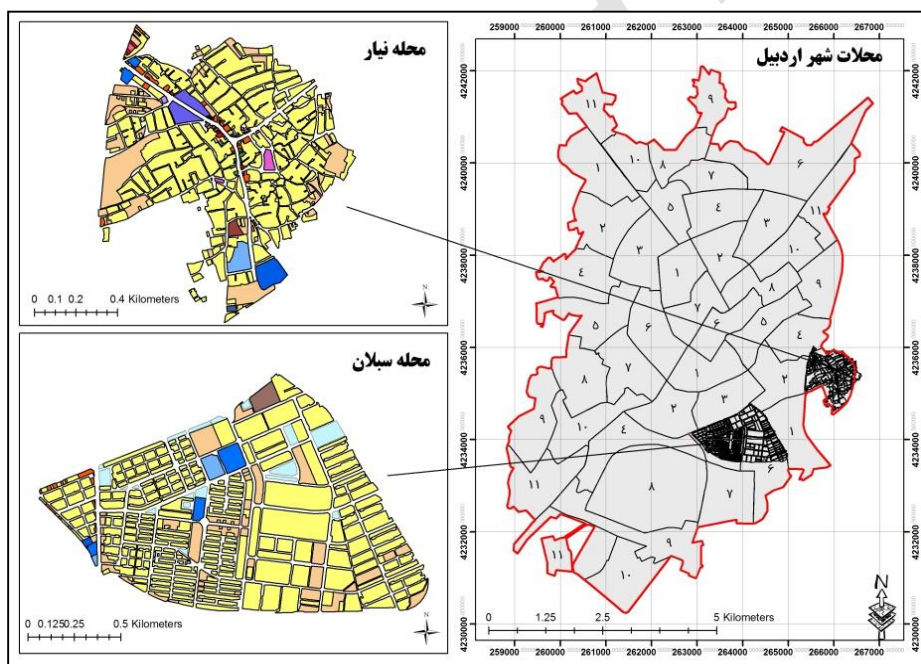
در راستای تحقق هدف پژوهش دو محله از شهر اردبیل به عنوان قلمرو این پژوهش انتخاب شده‌اند. محله‌ی نیار با خاستگاه روستایی و ادغام شده در شهر که در شرق شهر قرار دارد و محله‌ی سبلان یک محله‌ی نوین‌د شهریه که در جنوب شرق شهر قرار گرفته است. در محله‌ی نیار عمدتاً اقشار کم‌درآمد، اغلب مهاجر و با سطح پایین آموزش‌های عالی ساکن هستند. مطابق اسناد موجود، این محله به عنوان یک سکونتگاه فرودست شهری که با کمبود تأسیسات، تجهیزات و خدمات شهری مواجه است شناخته می‌شود اما، شهرک سبلان، از محلات شکل گرفته بر اساس طرح شهرسازی با ساختار اجتماعی متفاوت از نظر وضعیت اقتصادی و اجتماعی است که ساکنان آن را اغلب کارمندان، کسبه و اقشار متوسط به بالا تشکیل می‌دهند و دارای ساختار فضایی شهری مطلوب است (مهندسان

مشاور طرح و کاوش، گزارش جلد ۲، ۱۳۹۰: ۱۴۰-۱۳۹).

جدول (۵): مشخصات محلات مورد مطالعه و تعداد نمونه‌های تحقیق

نام محلات	مساحت محله به هکتار	جمعیت محله	تعداد نمونه منتخب	درصد نمونه منتخب	جمعیت اردبیل در طرح جامع ۱۳۹۰	وسعت اردبیل در محدوده مصوب طرح جامع ۱۳۹۰
نیار	۱۰۹،۲۳۶۶	۱۰۹۹۶	۹۶	۰/۲۵	۴۴۱۹۱۶	۶۲۷۱
سیلان	۲۳۳،۴۷۵۶	۳۳۱۹۴	۲۸۵	۰/۷۵	-	-

مأخذ: بر اساس اطلاعات مهندسين مشاور پارس آريان راود، ۱۳۹۳ و مرکز بهداشت اردبیل، ۱۳۹۵، مهندسان مشاور طرح و کاوش، ۱۳۹۰؛ مرکز آمار ايران، سالنامه آماری استان اردبیل، ۱۳۹۰.

شکل (۲): محلات مورد مطالعه در شهر اردبیل

یافته‌ها و بحث

تحلیل توصیفی

سنجش رابطه بین متغیرهای مستقل با وابسته

قبل از انجام آزمون‌ها، از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای سنجش توزیع داده‌ها استفاده شده است. نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف جدول (۶) نشان می‌دهد که زمینه برای آزمون‌های پارامتریک فراهم است چرا که آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها برای متغیرهای سرمایه‌ی اجتماعی معنادار نیست، یعنی داده‌های مربوط به متغیرهای سرمایه‌ی اجتماعی دارای توزیع نرمالی هستند که به عنوان محله‌های طراحی و برنامه‌ریزی شده به شهر ملحق شده است.

جدول (۶): آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها

آزمون نرمال بودن (کولموگروف-اسمیرنوف)	آماره	درجه‌ی آزادی	سطح معناداری
سرمایه‌ی اجتماعی	۰/۱۶۵	۳۷۹	۰/۱۳۵
سرمایه‌ی اجتماعی شناختی	۰/۱۵۳	۳۷۹	۰/۱۱۵
سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری	۰/۱۵۸	۳۷۹	۰/۱۰۳
سرمایه‌ی اجتماعی ارتباطی	۰/۱۴۱	۳۷۹	۰/۱۲۹
توسعه‌ی محله‌ای	۰/۱۷۲	۳۷۹	۰/۱۴۰

آزمون تفاوت شاخص‌ها در سطح محلات

یافته‌های تحقیق در جدول ۷ نشان می‌دهند که در بُعد سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری، مشارکت در محله‌ی سبلان با میانگین $2/81$ و در محله‌ی نیار برابر با $3/11$ و شبکه‌ی اجتماعی در محله‌ی سبلان با میانگین $2/66$ و در محله‌ی نیار برابر با $2/88$ است؛ هم‌چنین در بُعد سرمایه‌ی اجتماعی شناختی اعتماد در محله‌ی سبلان با میانگین $3/59$ و در محله‌ی نیار برابر با $3/68$ و آگاهی در محله‌ی سبلان با میانگین $3/02$ و در محله‌ی نیار برابر با $3/20$ است و در نهایت در بُعد سرمایه‌ی اجتماعی ارتباطی پیوند همسایگی در محله‌ی سبلان با میانگین $2/51$ و در محله‌ی نیار برابر با $2/92$ و رضایت در محله‌ی سبلان با $3/31$

و در محله‌ی نیار برابر با ۳/۴۴ است. اگر از سه بعد یاد شده هم دوباره مجموع بگیریم، میانگین کل سرمایه‌ی اجتماعی در محله‌ی سبلان ۲/۹۸ و در محله‌ی نیار برابر با ۳/۱۶ خواهد بود. درباره‌ی میانگین توسعه‌ی محله‌ای و کیفیت کالبدی، محله‌ی سبلان به ترتیب با میانگین‌های ۳/۱۱ و ۳/۲۲ و محله‌ی نیار برابر با ۲/۹۸ و ۲/۶۰ است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت اصول توسعه‌ی محله‌ای در حد نسبتاً بالایی در سبلان نسبت به نیار تحقق یافته است. دلیل این امر را می‌توان در اجرای طرح‌های توسعه شهری یا به عبارت دیگر توجه به استانداردها در برنامه‌ریزی شهری دانست که بافت فرسوده محله‌ی نیار فاقد این استانداردها بوده و موجب شده تا در این پژوهش از سطح پایین توسعه‌ی محله‌ای برخوردار شود اما در ادامه پژوهش در بخش سرمایه‌ی اجتماعی، محله‌ی نیار از سطح بالاتری نسبت به سبلان برخوردار است. دلیل این موضوع به نوع طراحی کالبد محله‌ای و قدمت چندین ساله‌ی نیار مرتبط است که موجب شده ساکنان با توجه به شناخت همدیگر از سطح تماس بیشتری برخوردار بوده و روابط اجتماعی بیشتری را تجربه کنند. این روابط اجتماعی بالا خود به خود موجب تقویت سایر بخش‌های سرمایه‌ی اجتماعی می‌شوند البته نباید این نکته را فراموش کرد که محله‌ی سبلان نیز با فاصله کمتری از محله‌ی نیار در بخش سرمایه‌ی اجتماعی قرار دارد که دلیل آن را می‌توان قدمت اندک محله‌ی سبلان و عدم شناخت یکدیگر و در نتیجه تعامل کمتر محله‌ی سبلان دانست؛ به عبارت دیگر با گذشت زمان است که محله‌ی سبلان توانسته تا حدود سرمایه‌ی اجتماعی، خود را در بخش تقویت کند.

با توجه به نتایج جدول ۷ مشخص می‌شود که میزان سرمایه‌های اجتماعی در محله‌ی نیار از محله‌ی سبلان بیشتر است که این امر می‌تواند زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی متفاوتی داشته باشد. یکدست بودن گروه‌های اجتماعی در محله و هم‌چنین قدمت بیشتر محله نسبت به محله‌ی سبلان از دلایل بیشتر سرمایه‌های اجتماعی در این محله است. آزمون T مستقل، بر روی دو فرض استوار است. فرض صفر مبنی بر عدم تفاوت میانگین دو گروه است. از سوی دیگر ادعای آزمون در فرض مخالف قرار می‌گیرد. محاسبات جدول ۷ با

فرض عدم تساوی واریانس‌ها صورت گرفته درباره‌ی معناداری آزمون می‌توان گفت با توجه به مقداری آماره T که از ۱/۹۶ کوچک‌تر و مقدار معناداری به دست آمده از سطح خطای آزمون یعنی ۰/۰۵ بزرگ‌تر است، از طرفی کران بالا و پایین صفر را شامل می‌شود؛ بنابراین در سطح اطمینان ۹۵٪ تفاوت میانگین مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی، توسعه‌ی محله‌ای و شاخص‌های اعتماد، آگاهی و رضایت دو محله معنادار است یعنی دو گروه ساکنان محله‌ی سبلان و نیار در میانگین مؤلفه و شاخص‌های اشاره‌شده باهم مشابهند. هم‌چنین نتایج سایر شاخص‌ها نشان می‌دهد با توجه به مقداری آماره T که از ۱/۹۶ بزرگ‌تر و مقدار معناداری به دست آمده از سطح خطای آزمون یعنی ۰/۰۵ کوچک‌تر است؛ از طرفی کران بالا و پایین صفر را شامل نمی‌شود بنابراین در سطح اطمینان ۹۵٪ تفاوت میانگین شاخص‌های مشارکت، شبکه‌ی اجتماعی و پیوند همسایگی و مؤلفه‌ی کیفیت کالبدی دو محله معنادار است، یعنی دو گروه ساکنان محله‌ی سبلان و نیار در میانگین شاخص‌های مورد نظر، تفاوت معناداری را نشان می‌دهند.

جدول (۷): نتایج آزمون T مستقل برای مقایسه میانگین متغیرها بین محله‌ی سبلان و نیار

ردیف	بعد	معیارها/ متغیرها	آمار توصیفی		آمار تحلیلی					
			نیار	سبلان	ارزش تست = ۳			فاصله اطمینان ۹۵٪		
					اختلاف میانگین	مقدار T	درجه آزادی	معناداری دو دامنه‌ای	کران پایین	کران بالا
توسعه‌ی محله‌ای	کالبدی	دسترسی و خدمات	۲/۹۸	۳/۱۱	۰/۱۳۵	۱/۶۱	۳۷۹	۰/۱۰۷	۰/۰۲۰	۰/۳۰۰
کیفیت محله‌ای	زیست‌محیطی	هویت و سرزندگی، پویایی و سازگاری، دسترسی‌ها	۲/۶۰	۳/۲۲	۰/۶۴۴	۸/۵۴	۳۷۹	۰/۰۰۰	۰/۴۹۶	۰/۷۹۳

آمار تحلیلی				آمار توصیفی		معیارها / متغیرها	بعد	ردیف
فاصله اطمینان ۹۵٪		ارزش تست = ۳						
کران بالا	کران پایین	معناداری دو دامنه‌ای	درجه آزادی	مقدار T	اختلاف میانگین	سبلان	نیار	
								ظرفیت قابل تحمل
-۰/۱۰۴	-۰/۵۰۰	۰/۰۰۳	۳۷۹	-۳/۰۰۹	-۰/۳۰۲	۲/۸۱	۳/۱۱	مشارکت
-۰/۰۱۸	-۰/۴۰۸	۰/۰۳۲	۳۷۹	-۲/۱۵	-۰/۲۱۳	۲/۶۶	۲/۸۸	شبکه‌ی اجتماعی
۰/۰۸۰	-۰/۲۶۴	۰/۲۹۶	۳۷۹	-۱/۰۵	-۰/۰۹۱	۳/۵۹	۳/۶۸	اعتماد
۰/۰۰۲	-۰/۳۴۷	۰/۰۵۳	۳۷۹	-۱/۹۳	-۰/۱۷۲	۳/۰۲	۳/۲۰	آگاهی
۰/۳۲۹	-۰/۰۷۷	۰/۲۲۵	۳۷۹	۱/۲۱	۰/۱۲۵	۳/۴۴	۳/۳۱	رضایت
-۰/۲۰۳	-۰/۶۱۹	۰/۰۰۰	۳۷۹	-۳/۸۹	۰/۴۱۱	۲/۵۱	۲/۹۲	پیوند همسایگی
۰/۱۹۳	۰/۰۳۴	۱	۳۷۹	۱/۳۷	۰/۰۷۹	۲/۹۸	۳/۱۶	کل سرمایه اجتماعی

آزمون فرضیات

سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی محله‌ای

در راستای آزمون فرضیه‌ی نخست (به نظر می‌رسد رابطه‌ی معناداری میان سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی محله‌ای وجود دارد)، نتایج آزمون همبستگی میان سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی محله‌ای در گروه تحقیق تأییدکننده رابطه‌ی مثبت و معناداری است؛ این مقدار در بخش ساکنان محله‌ی نیار ۰/۳۴۲ و در بخش ساکنان محله‌ی سبلان ۰/۵۰۹ است. بنابراین می‌توان مدعی بود که سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی محله‌ای با یکدیگر همبسته بوده و شانس بهبود هریک از طرفین با افزایش طرف دیگر وجود دارد. با مراجعه به مبانی

نظری می‌توان انتظار داشت عامل سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان متغیر مستقل منجر به تغییرات در عامل وابسته یعنی توسعه‌ی محله‌ای شود.

سرمایه‌ی اجتماعی شناختی و توسعه‌ی محله‌ای

در راستای آزمون فرضیه‌ی دوم (به نظر می‌رسد رابطه‌ی معناداری میان سرمایه‌ی اجتماعی شناختی و توسعه‌ی محله‌ای وجود دارد)، نتایج آزمون همبستگی نشان داد که بین مؤلفه‌های درونی سرمایه‌ی اجتماعی شناختی و توسعه‌ی محله‌ای در محله‌ی سبلان (اعتماد با ضریب تأثیر ۰/۳۳ و آگاهی با ضریب تأثیر ۰/۳۳) در سطح اطمینان ۹۹ درصد، رابطه‌ی معناداری وجود دارد اما نتایج آزمون برای این ارتباط در محله‌ی نیار نشان داد که هیچ رابطه‌ی معناداری میان شاخص اعتماد و توسعه‌ی محله‌ای وجود ندارد زیرا میزان همبستگی بین دو متغیر ۰/۱۳ و سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ است.

سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری و توسعه‌ی محله‌ای

نتایج آزمون فرضیه‌ی سوم (به نظر می‌رسد رابطه‌ی معناداری میان سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری و توسعه‌ی محله‌ای وجود دارد)، نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که بین متغیرهای سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری و توسعه‌ی محله‌ای با سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه‌ی معناداری وجود دارد. در نتایج به دست آمده میان متغیر مشارکت و توسعه‌ی محله‌ای به میزان ۰/۲۸ و شبکه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی محله‌ای به میزان ۰/۳۰ بوده است. در مقابل، نتایج آزمون برای این ارتباط در محله‌ی نیار بیانگر این است که رابطه‌ی معناداری وجود ندارد. با توجه به اینکه مقدار همبستگی در متغیر مشارکت برابر ۰/۰۶ و در متغیر شبکه اجتماعی برابر ۰/۱۵ است و سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ است بنابراین می‌توان نتیجه گرفت متغیرهای مورد نظر در توسعه‌ی محله‌ای نیار تأثیرگذار نیستند. از دلایل عدم وجود همبستگی را می‌توان به فقدان سازوکارهای مناسب اجرایی و اطلاع‌رسانی مدیریت شهری دانست که نتوانسته از ظرفیت سرمایه‌های اجتماعی مردم و تمایل آن‌ها به مشارکت استفاده لازم را نماید. در نهایت باید اذعان داشت که از نظر ارتباط بین مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری با توسعه‌ی محله‌ای، وضعیت محله‌ی سبلان بهتر است (جدول ۶).

سرمایه‌ی اجتماعی ارتباطی و توسعه‌ی محله‌ای

نتایج آزمون فرضیه‌ی چهارم (به نظر می‌رسد رابطه‌ی معناداری میان سرمایه‌ی اجتماعی ارتباطی و توسعه‌ی محله‌ای وجود دارد)، نشان می‌دهند که در محله‌ی سبلان بین متغیرهای پیوند همسایگی (با ضریب $0/35$ و همبستگی $0/18$)، متغیر رضایت (با مقدار همبستگی $0/48$) در سطح معناداری $0/000$ و سطح اطمینان 99 درصد رابطه‌ی معنادار است. نتایج آزمون برای محله‌ی نیار نشان می‌دهد که این رابطه‌ی معنادار نیست. به عبارت روشن‌تر وضعیت محله‌ی سبلان از نظر سرمایه‌ی اجتماعی ارتباطی و توسعه‌ی محله‌ای، به مراتب بهتر از محله‌ی نیار ارزیابی می‌شود (جدول ۸).

جدول (۸): رابطه‌ی همبستگی بین متغیر مستقل با متغیر وابسته در محله‌های سبلان و نیار

ابعاد سرمایه‌ی اجتماعی												نقش سرمایه‌ی اجتماعی در توسعه‌ی محله‌ای		
سرمایه‌ی اجتماعی ارتباطی		سرمایه‌ی اجتماعی شناختی				سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری				سرمایه‌ی اجتماعی	ضریب		معناداری	
رضایت		پیوند همسایگی		آگاهی		اعتماد		شبکه اجتماعی		مشارکت		محله سبلان		
محله نیار	محله سبلان	محله نیار	محله سبلان	محله نیار	محله سبلان	محله نیار	محله سبلان	محله نیار	محله سبلان	محله نیار	محله سبلان		محله نیار	
$0/48$	$0/50$	$0/18$	$0/35$	$0/33$	$0/29$	$0/13$	$0/33$	$0/15$	$0/30$	$0/01$	$0/28$	$0/50$	$0/34$	$0/001$
$0/000$	$0/000$	$0/05$	$0/000$	$0/001$	$0/000$	$0/18$	$0/000$	$0/01$	$0/000$	$0/94$	$0/000$	$0/000$	$0/001$	

بررسی میزان تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر توسعه‌ی محله‌ای

نتایج آزمون فرضیه‌ی پنجم (به نظر می‌رسد متغیر مشارکت بیشترین نقش را در توسعه‌ی محله‌ای دارد)، با استفاده از تحلیل رگرسیون چند متغیره (جدول ۹) و تحلیل مسیر نشان می‌دهند که متغیر رضایت از وضعیت محله در هر دو محله، دارای بیشترین اهمیت نسبی

در پیش‌بینی متغیر وابسته (توسعه‌ی محلی) است. زیرا یک واحد تغییر در انحراف معیار آن، باعث می‌شود تا انحراف معیار متغیر وابسته در محله نیار به اندازه $0/670$ و در محله‌ی سبلان به اندازه $0/378$ تغییر کند. بدین صورت که ضریب استاندارد (Beta) این متغیر در محله نیار $0/670$ و در محله‌ی سبلان $0/378$ است. متغیر اعتماد، مشارکت و شبکه اجتماعی با ضریب‌های $-0/155$ و $-0/083$ و $-0/061$ - ضمن تأثیرگذاری معکوس و ضعیف بر توسعه‌ی محله‌ای، آشکار می‌سازد که هرچه سطح متغیرهای مذکور در محله نیار بالاتر رود، از میزان تأثیرگذاری آن بر توسعه‌ی محله‌ای کاسته می‌شود. ضمن اینکه متغیر پیوند همسایگی از اهمیت قابل توجهی برخوردار نیست. نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره برای تبیین توسعه‌ی محله‌ای در محله‌ی سبلان نشان می‌دهد که از متغیرهای موجود در مدل تحلیلی تحقیق که انتخاب شده‌اند، دو عامل اعتماد و رضایت بر روی سرمایه‌ی اجتماعی تأثیر گذاشته و در معادله باقی مانده‌اند که گواه بر این مطلب است که هر چه اعتماد و رضایت در محله‌ی سبلان بیشتر شود توسعه‌ی محله‌ای نیز بهبود خواهد یافت. در بقیه‌ی متغیرهای مستقل، آگاهی، مشارکت، شبکه‌ی اجتماعی و پیوند همسایگی به دلیل ضریب تأثیر پایین و معناداری بیش از $0/05$ از معادله رگرسیون خارج شده‌اند که نشان‌دهنده‌ی این است که دارای سهم کمتری در مقایسه با دو متغیر دیگر در پیش‌بینی متغیر وابسته هستند.

جدول (۹): نتایج آزمون تحلیل رگرسیون درباره عوامل مؤثر بر توسعه‌ی محله‌ای در محله‌ی سبلان

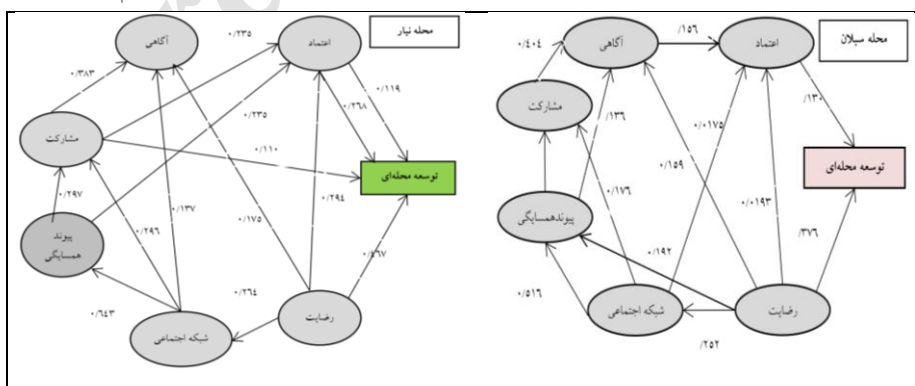
و نیار

ابعاد سرمایه‌ی اجتماعی											نقش سرمایه‌ی اجتماعی در توسعه‌ی محله‌ای	
سرمایه‌ی اجتماعی ارتباطی			سرمایه‌ی اجتماعی شناختی				سرمایه‌ی اجتماعی ساختاری					
رضایت		پیوند همسایگی	آگاهی		اعتماد	شبکه اجتماعی			مشارکت			
محله نیار	محله سبلان	محله نیار	محله سبلان	محله نیار	محله سبلان	محله نیار	محله سبلان	محله نیار	محله سبلان	محله نیار	محله سبلان	نتایج رگرسیون
$0/470$	$0/378$	$0/470$	$0/378$	$0/061$	$0/155$	$0/133$	$0/061$	$0/072$	$0/083$	$0/155$		

جدول (۱۰): نتایج تحلیل گام به گام چند متغیره در محله‌ی سبلان و نیار

ضریب تعیین تعدیل یافته	سطح معناداری	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه	روش ورود متغیر
محله سبلان (۰/۳۱۱)	محله سبلان (۰/۰۰۰)	محله سبلان (۰/۳۲۶)	محله سبلان (۰/۵۷۱)	گام به گام
محله نیار (۰/۲۶۲)	محله نیار (۰/۰۰۰)	محله نیار (۰/۳۱۲)	محله نیار (۰/۵۵۸)	

برای پی بردن به میزان تأثیر نهایی و کلی متغیرهای سرمایه‌ی اجتماعی بر توسعه‌ی محله‌ای، از تحلیل مسیر استفاده شده است. نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهند که از میان شش متغیر موجود در معادله‌ی رگرسیونی، متغیر رضایت به بهترین وجه در هر دو محله تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند، به این ترتیب که در محله‌ی نیار با ضریب تأثیر ۰/۵۵۴ و در محله‌ی سبلان با ضریب تأثیر ۰/۴۰۹ دارای بیشترین تأثیرات در توسعه‌ی محله‌ای محلات مورد مطالعه بوده‌اند. همچنین متغیر پیوندهم‌سایگی در محله‌ی نیار با ضریب تأثیر ۰/۱۰۰ و در محله‌ی سبلان با ضریب تأثیر ۰/۰۰۴ دارای سهم کمتری در مقایسه با سایر متغیرها در پیش‌بینی متغیر وابسته است. با وجود گسترش دنیای ارتباطات مجازی، همچنان سرمایه‌ی اجتماعی در محله‌هایی مثل سبلان و نیار مهم بوده و یکی از حلقه‌های ارتباطاتی افراد را تشکیل می‌دهد. از سوی دیگر به علت پیامدهای مثبت فراوانی که این نوع از سرمایه می‌تواند داشته باشد، پس به جا خواهد بود، که در راستای غنی‌تر کردن آن گام برداشت.

شکل (۳): نتایج تحلیل مسیر مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی بر توسعه‌ی محله‌ای سبلان

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های ما نشان دادند که بین شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی، در محله سبلان همبستگی نسبتاً قوی با توسعه‌ی محله‌ای وجود دارد. با تقویت سرمایه‌ی اجتماعی می‌توان به افزایش میزان توسعه‌ی محله‌ای امیدوار بود. از مطالعات همسو با این موضوع می‌توان به نتایج بولن در ولز جنوبی دست به یک بررسی زده و در آن به این نتیجه رسیده است که سرمایه‌ی اجتماعی خمیرمایه اصلی توسعه‌ی محله‌ای است (بولن و انیکس، ۱۹۹۹: ۹۷) از مطالعات دیگر می‌توان به نتایج اردشیری که به بررسی نقش و جایگاه ساختار کالبدی محله‌های شهری بر شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی پرداخته و اذعان نموده که میان شکل‌گیری روابط اجتماعی درون شبکه در محله، که موجبات شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی را فراهم می‌آورد و میزان پایداری محله ارتباط تنگاتنگی وجود دارد (اردشیری، ۱۳۹۰: ۳۵) همچنین رضازاده در مقاله خود نقش رویکرد دارایی- مبنای توسعه پایدار محلی مطالعه موردی: محله امامزاده حسن تهران رابطه معنادار بین سرمایه‌های محلی و پایداری محلی تأیید شده است (رضازاده، ۱۳۹۲) و شفیعا در مقاله‌ای با عنوان "بررسی رابطه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه پایدار اقتصاد محله" میان سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی پایدار اقتصادی محله، رابطه‌ی مثبت و معناداری برقرار است (شفیعا، ۱۳۸۹) و موسوی در پایان‌نامه خود با عنوان "برنامه‌ریزی توسعه‌ی محله‌ای با تأکید بر سرمایه‌ی اجتماعی" بر اینکه نوع ارزیابی ساکنان از محیط محله، با میزان سرمایه‌ی اجتماعی ارتباط دارد (موسوی، ۱۳۸۵) اشاره کرد.

یافته‌های تحقیق با نتایج تحقیقات متعدد دیگر پیرامون موضوع مورد مطالعه که در طی چند سال اخیر در ایران و جهان صورت گرفته، قرابت و همخوانی دارد که می‌توان به نتایج تام رایس در مقاله‌ی خود، "اثر سرمایه‌ی اجتماعی بر کارکرد یا حکمروایی محلی" اشاره کرد نتایج این پژوهش نشان داد انجمن‌های محلی و درگیرشدگی مدنی افراد به عنوان سرمایه‌ی اجتماعی، مایه تشویق و وادار کردن حکومت به حکمروایی بهتر با پاسخگویی و کارآمدی بیشتر شده است (تام رایس، ۲۰۱۰) و در نتایج مقاله‌ی رفیعان "تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی محله‌محور در بافت‌های فرسوده‌ی شهری؛ مطالعه موردی:

محله‌ی سنگلج تهران" نشان داد که با افزایش سرمایه‌ی اجتماعی در محله، میزان مشارکت خانوارها در طرح‌های بهسازی محله افزایش خواهد یافت (رفعیان، ۱۳۹۱) و عبداللهی (۱۳۹۲) در مقاله‌ی خود "ارزیابی ابعاد اجتماعی محله‌های شهر شیراز در چارچوب دیدگاه سرمایه‌ی اجتماعی" نتیجه گرفته است که در پی تغییرات و شرایط فعلی حاکم بر محله‌های شهری، بعد اجتماعی به‌ویژه حس تعلق، تعهد که شرایط اجتماعی و فرهنگی تأثیرگذار باعث افزایش سرمایه‌ی اجتماعی شده است. یافته‌های مربوط به محله‌ی نیار نشان دادند که همبستگی بین سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی محله‌ای تا حدی ضعیف است؛ همسو با نتایج مطالعات خاک‌پور از نظر رابطه‌ی میان پایداری محله با میزان سرمایه‌ی اجتماعی آنان هرچند فرضیه‌ی اصلی پژوهشگران تأیید نشده، آنان با توجه به مشاهدات به دست آمده، این نکته را بیان کردند که می‌توان با تقویت سرمایه‌ی اجتماعی، به پایداری محله دست یافت (خاک‌پور، ۱۳۸۸: ۵۸).

تحلیل رگرسیون نشان داد که مهم‌ترین عامل در توسعه‌ی محله‌ای هر دو محله رضایت ساکنان از وضعیت محله است. در مطالعات همسو، نتایج تحقیق احدنژاد و همکاران (۱۳۹۶)، مرصوصی و خدادادی (۱۳۹۴) و موسوی (۱۳۸۵)، نشان می‌دهند که هرچه میزان رضایت از خدمت‌رسانی مسئولان زیادتر باشد، میزان تمایل به سرمایه‌ی اجتماعی نیز بالاتر است. از مطالعات غیرهمسو می‌توان به نتیجه تحقیق نوریان درباره‌ی نقش متغیر آگاهی، بر مدیریت و توسعه‌ی محله‌ای اشاره نمود. از دیگر مطالعات همسو می‌توان به نتایج کار مدنی (۱۳۹۱) در مورد رابطه بین سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی شهری اشاره کرد. همچنین می‌توان به نتایج مطالعات عبداللهی (۱۳۹۲) در خصوص تأثیر معیارهای هویت و خوانایی، پویایی و سازگاری، دسترسی به شبکه‌ی ارتباطات و خدمات، احساس تعلق، تنوع و سرزندگی، ظرفیت قابل تحمل محله و امنیت و ایمنی بر پایداری محله اشاره نمود. عبداللهی و زنگنه (۱۳۹۳) درباره‌ی نقش اعتماد اجتماعی بر توسعه‌ی محله‌ای اشاره می‌کنند. هم‌چنین یافته‌های پژوهش با یافته‌های زنگنه (۱۳۹۳) و رفیع‌پور (۱۳۹۲) مبنی بر تأثیر امنیت و اعتماد بر توسعه‌ی محله‌ای همسو است. در مجموع مقایسه

دو محله هم نشان می‌دهد که محله‌ی نیار به لحاظ متغیرهای سرمایه‌ی اجتماعی در وضعیت بهتری نسبت به محله‌ی سبلان قرار دارد و محله‌ی سبلان از نظر توسعه‌ی محله‌ای و کیفیت کالبدی در سطح نسبتاً بالاتری قرار دارد که با نتایج مطالعات جوادزاده و علوی (۱۳۹۵)، همسوست.

تحقق توسعه‌ی پایدار محله‌های شهری در ایران بدون مردم و بدون سرمایه‌های اجتماعی دشوار است از این‌رو، شاید مشارکت دادن مردم در توسعه‌ی محله‌های شهری توسط سیاستگذاران و مدیران شهری، راهگشای تحقق توسعه‌ی درونزا و چیره شدن بر مسائل ساختاری شهرهای ایران شود.

پیشنهادها

تقویت روابط بین شهروندان، مدیران محلی و نهادها، سرمایه‌ی اجتماعی را در خدمت توسعه‌ی محله‌ای قرار می‌دهد. برای این منظور اجرای برنامه‌های افزایش اعتماد شهروندان، بازتولید هنجارها، بهبود ساختار شبکه‌ها، الگوسازی برای مشارکت، افزایش روحیه‌ی محله‌گرایی، تقویت هویت محله‌ای، ایجاد فرصت‌های ارتقای هویت محله‌ای و برنامه‌ریزی‌های محله‌ای با مشارکت مردم ضروری به نظر می‌رسد. استفاده از ظرفیت‌های مادی و معنوی ساکنان محله، شریک کردن نهادهای محله‌ای در تصمیمات شهری و محله‌ای، ایجاد بانک اطلاعات محله‌ای از تخصص‌ها و مهارت‌های ساکنان محله به‌عنوان سرمایه‌های انسانی و مشارکت دادن مردم در حل مشکلات محله، می‌تواند منجر به رفع بسیاری از مشکلات در سطح محله‌های شهری و تحقق توسعه‌ی پایدار شود.

منابع

- الوانی، سید مهدی و سید تقوی، میرعلی. (۱۳۸۱). سرمایه‌ی اجتماعی: مفاهیم و نظریه‌ها، فصلنامه‌ی مطالعات مدیریت، شماره‌ی ۳۳، صص: ۲۶-۳.
- احدنژاد روشتی، محسن، محمدی حمیدی، سمیه، سبحانی، نوبخت. (۱۳۹۶). سنجش پایداری محلات شهری (SUN)، مورد مطالعه: شهر میاندواب"، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال هفتم، شماره‌ی ۳، تابستان ۱۳۹۶، صص: ۷۷-۹۴.
- اردشیری، مهیار، حاجی‌پور، خلیل، حکیمی، سمیه. (۱۳۹۲). بررسی نقش و جایگاه ساختار کالبدی محله‌های شهری بر شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی، مجله‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال چهارم، شماره‌ی ۱۳، صص: ۵۶-۳۵.
- پیران، پرویز، موسوی، میرطاهر و شیبانی، ملیحه. (۱۳۸۵). کارپایه مفهومی و مفهوم‌سازی سرمایه‌ی اجتماعی (با تأکید بر شرایط ایران)، فصلنامه‌ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره‌ی ۲۳، صص: ۹-۴۴.
- تاج‌بخش، کیان. (۱۳۸۴). «سرمایه‌ی اجتماعی، اعتماد و دموکراسی»، کتاب مجموعه مقالات سرمایه‌ی اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، تهران: نشر شیرازه.
- توکلی‌نیا، جمیله، استادی سیسی، منصور. (۱۳۸۸). تحلیل پایداری محله‌های کلان‌شهر تهران با تأکید بر عملکرد شورایی‌ها، نمونه موردی: محله‌های اوین، درکه و ولنجک، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، زمستان ۱۳۸۸، دوره‌ی ۴۱، شماره‌ی ۷۰، صص: ۳۴-۲۹.
- جمعه‌پور، محمود و مخلصیان، سپیده. (۱۳۹۴). سطح پایداری محله‌ای و رابطه‌ی آن با توسعه‌ی اجتماعی در محله‌ی نازی‌آباد تهران، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره‌ی ۴۹، شماره‌ی ۲، تابستان ۱۳۹۶، صص: ۴۲۵ - ۴۱.
- جوادزاده، هادی و علوی، سید علی (۱۳۹۵). تحلیل تطبیقی نقش سرمایه‌ی اجتماعی در پایداری محله‌ای در بافت‌های فرسوده و جدید. (مجلات نارمک و یوسف‌آباد)، مجله‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هفتم، شماره‌ی ۲۴، بهار ۱۳۹۵، صص: ۱۰۴-۸۳.
- چراغی، رامین. (۱۳۹۲). نقش سرمایه‌ی اجتماعی شهروندان در حکمروایی خوب شهری (مطالعه‌ی موردی: شهر قروه)، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری،

- دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- حاتمی‌نژاد، حسین. (۱۳۸۵). شهر و عدالت اجتماعی، **پایان‌نامه** جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی.
  - حاجی پور، خلیل. (۱۳۸۵). برنامه‌ریزی محله مینا رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار، **نشریه‌ی هنرهای زیبا**، دانشگاه تهران، شماره‌ی ۲۶، صص: ۳۷-۴۶.
  - حسین‌زاده، داوود. (۱۳۸۷). رویکرد اجتماع‌محور به کیفیت‌زندگی اجتماعات محلی، **فصلنامه‌ی مدیریت شهری**، شماره‌ی ۲۰، صص: ۷-۲۲.
  - خاک‌پور، براتعلی، پیری عیسی. (۱۳۸۸). آسیب‌شناسی اجتماعی شهر و نقش سرمایه‌ی اجتماعی و کالبدی شهروندان در کاهش آن، **مجله‌ی علوم اجتماعی**، سال ۲، شماره‌ی ۲، صص: ۱۳-۳۰.
  - خنده‌رو، مهدی. (۱۳۸۷). بررسی سرمایه‌ی اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در سطح محله، **پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم اجتماعی** گرایش جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان، گروه علوم اجتماعی.
  - دلفروز، محمدتقی. (۱۳۸۷). **اعتماد و سرمایه‌ی اجتماعی**. تهران: پژوهشکده‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی، چاپ دوم.
  - ربانی، رسول. (۱۳۹۰). بررسی سرمایه‌ی اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در سطح محله، **مجله‌ی علوم اجتماعی**، صص: ۷۹-۱۰۲.
  - ربیعی، کامران. (۱۳۸۳). یک بازی یک‌نفره. **کتاب ماه علوم اجتماعی**، صص: ۶۲-۶۵.
  - رحمانی، محمود و اسماعیل کاووسی. (۱۳۸۷). **اندازه‌گیری و مقایسه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی در بخش‌های دولتی و خصوصی**. انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
  - رضازاده، راضیه و سلسله، علی. (۱۳۹۲). نقش رویکرد دارایی مینا در توسعه‌ی پایدار محلی؛ مطالعه‌ی موردی: محله‌ی امامزاده حسن تهران، **فصلنامه‌ی باغ نظر**، شماره‌ی ۲۵، سال ۱۰، صص: ۳۹-۴۸.
  - رفیع پورگاوگانی، سعید. (۱۳۸۸). بررسی و تبیین مؤلفه‌های مؤثر بر برنامه‌ریزی محله‌مبنا؛ مورد مطالعه: محله‌ی فیروز سالار شهر گوگان، **پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری**، دانشگاه تربیت مدرس.

- رفیعی، فریبا. (۱۳۹۴). امکان‌سنجی برنامه‌ریزی محله محور. مطالعه‌ی موردی محله‌ی حسینه شهر زنجان، **پایان‌نامه‌ی** کارشناسی ارشد، دانشگاه محقق اردبیلی.
- رفیعیان، مجتبی. (۱۳۹۱). تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی محله‌مبنا در بافت فرسوده‌ی شهری؛ مطالعه‌ی موردی: محله‌ی سنگلج تهران، **مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای**، شماره‌ی ۷۱، صص: ۸۹-۱۰۶.
- شفیعا، سعید. (۱۳۸۹). رابطه‌ی ظرفیت اجتماعی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی با توسعه‌ی پایدار محله‌ای، **پایان‌نامه‌ی** کارشناسی ارشد مدیریت شهری، دانشکده‌ی مدیریت دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- عبدالرحمانی، رشید. (۱۳۸۴). سرمایه‌ی اجتماعی و اعتماد اجتماعی، **رشد آموزش علوم اجتماعی** (۲۹)، صص: ۳۲-۴۰.
- عبداللهی، علی‌اصغر و رختابناک، شهره. (۱۳۹۳). ارزیابی عوامل مؤثر بر پایداری توسعه‌ی محله در فرآیند برنامه‌ریزی شهری؛ نمونه‌ی موردی: محله‌ی سنگ سیاه شیراز، **مجله‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری**، سال ۵، شماره‌ی ۱۷، صص: ۱۰۳-۱۲۲.
- عبدالهی، مجید. (۱۳۹۲). ارزیابی ابعاد اجتماعی محله‌های شهری در چارچوب دیدگاه سرمایه‌ی اجتماعی؛ مورد پژوهی: محله‌های شهر شیراز، **فصلنامه‌ی مدیریت شهری**، شماره‌ی ۳۲، صص: ۱۶۳-۱۸۴.
- غفاری، غلامرضا و امیدی، رضا. (۱۳۸۸). کیفیت زندگی، شاخص توسعه‌ی اجتماعی، تهران: انتشارات شیرازه.
- قنبرلو، عبدالله. (۱۳۸۳). در خوب و بد سرمایه‌ی اجتماعی. **کتاب ماه علوم اجتماعی**، صص: ۶۶-۷۰.
- کلانتری، لاله. (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی مدیریت توسعه‌ی محله‌ای در شهر اردبیل، **پایان‌نامه‌ی** کارشناسی ارشد، دانشگاه محقق اردبیلی.
- محسنی تبریزی، علیرضا و آقا محسنی، مریم. (۱۳۸۹). بررسی نقش سرمایه‌ی اجتماعی در توسعه‌ی شهری؛ مورد پژوهشی: شهر محلات، **مدیریت شهری**، شماره‌ی ۲۶، صص: ۱۶۲-۱۴۷.
- محمدی، علیرضا. (۱۳۹۲). **برنامه‌ریزی محله‌ای؛ مبانی، اصول و روش‌ها**. انتشارات دانشگاه

- دولتی محقق اردبیلی، چاپ دوم.
- محمدی، علیرضا. پاشازاده، اصغر. (۱۳۹۴). سنجش سطح پایداری محلات شهر اردبیل با تأکید بر محلات با هسته‌های روستایی، **مطالعات شهری**، دوره‌ی ۳، شماره‌ی ۱۱، تابستان ۱۳۹۳، صص: ۶۲-۴۹.
  - محمدی، علیرضا، رفیعی، فریبا. (۱۳۹۵). بررسی نقش برنامه‌ریزی محله مینا در توسعه‌ی پایدار محله‌ای (مطالعه‌ی موردی: محله‌ی حسینیه زنجان)، **پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری**، دوره‌ی ۴، شماره‌ی ۳، پاییز ۱۳۹۵، صص: ۳۶۷-۳۴۷.
  - مدنی، بهاره. (۱۳۹۱). ارزیابی الگوهای نوین برنامه‌ریزی توسعه‌ی محله‌ای؛ نمونه‌ی موردی: محله‌ی نارمک تهران، **پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد شهرسازی**، دانشکده‌ی هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس.
  - معمار، ثریا. (۱۳۹۰). تحلیل جامعه‌شناختی نیازهای اجتماعی و کالبدی محلات شهر از دیدگاه توسعه‌ی پایدار محله‌ای، **مسائل اجتماعی ایران**، سال دوم، شماره‌ی ۱، صص: ۱۳۳-۱۰۶.
  - موسوی، سید احمد. (۱۳۸۵). برنامه‌ریزی توسعه‌ی محله‌ای با تأکید بر سرمایه‌ی اجتماعی، **پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد**، دانشگاه تربیت مدرس.
  - ناطق پور، محمدجواد؛ فیروزآبادی، سید احمد. (۱۳۸۵). شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی و فرا تحلیل عوامل مؤثر بر آن، **نامه‌ی علوم اجتماعی**، ۱۳۸۵، صص: ۱۹۰-۱۶۰.
  - نوابخش، فدوی، جمیله. (۱۳۸۷). بررسی ابعاد سرمایه‌ی اجتماعی و نقش آن در توسعه‌ی شهری، **پژوهش‌نامه‌ی علوم اجتماعی**، شماره‌ی ۲، صص: ۴۸-۲۵.
  - نوابخش، مهرداد و ارجمند سیاه‌پوش، اسحاق. (۱۳۸۸). «مبانی توسعه‌ی پایدار شهری». تهران: جامعه‌شناسان.
  - نوریان، فرشاد، مظفری پور، نجمه. (۱۳۹۲). ارزیابی عملکرد مدیریت محله‌محور با تأکید بر شاخصه‌های سرمایه‌ی اجتماعی، **مورد پژوهی: محلات ۷ گانه‌ی ناحیه‌ی ۱ منطقه ۲۱ شهرداری تهران**، نشریه‌ی هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، دوره‌ی ۱۸، شماره‌ی ۵۶، صص: ۴۷-۵۶.
  - Barton, H. (2000). Sustainable Communities: The Potential for Eco-

- Neighborhoods. London: Earthscan Publication Ltd.
- Bnia. (2005). *Vital Signs: Measuring Baltimore's progress towards strong neighborhoods and a thriving city*. Baltimore: BNIA.
  - Buck, N. (2005). *Social Cohesion in Cities*. In *Changing Cities: Rethinking Urban Competitiveness, cohesion and governance*. London: Palgrave Macmillan
  - Bullen, P. & Onyx, J. (1999). *Social Capital, Family Support Services and Neighborhood and Community Centers in New South Wales*. Report published by Neighborhoods and Community Centres in NSW and Family Support Services in NSW.
  - Bullen, P. (2003). *Shaping Neighborhoods: A guide for health, sustainability and vitality*, London and New York: Spon press.
  - Coulton, C. (2012). *Defining Neighborhoods for Research and Policy*. *Cityscape: A Journal of Policy Development and Research*, Volume 14, (2), pp: 225-230.
  - Dale, A. and Newman L. (2010). *Social Capital: A Necessary and Sufficient Condition for Sustainable Community Development?* *Community Development journal*, 45(1): pp 5-21.
  - Drilling, M., & Schnur, O. (2012). 'Nachhaltigkeit in der Quartiersentwicklung einführende Anmerkungen'. In M. Drilling, & O. Schnur (Eds.), *Nachhaltige Quartiersentwicklung: Positionen, Praxisbeispiele und Perspektiven (Sustainable urban neighborhood development: Standings, practical example and perspectives)* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. Pp: 11- 41.
  - Erik, M. S. (2001). *The Sustainable City: Conceptualization, Planning and Technology*. Report published by: The European Inter-University Association on Society, Science and Technology, Centre for technology, innovation and culture.
  - Evans, B., Joas, M., Sundback and Theobald, K. (2011). *Governing Sustainable Cities*. Cromwell press.
  - Giddens, A. (1994). *Beyond Left & Right*, Cambridge: Polity Press.
  - Hübner, D. (2009). *Promoting sustainable urban development in Europe Achievements and opportunities*, European Commission, Directorate-General for Regional Policy Unit C2 –Urban development, territorial cohesion, © European Communities, 2009, April 2009.
  - Key, A. (2005). *Social Capital, the social economy and community development*, Oxford University Press and community'. *Development journal*. Advance Access Publication 15 Feb: 162.
  - Kritsotakis, G, Maria Vassilaki, Leda Chatzi, Vaggelis Georgiou, Anastassios E. philalithis, Manolis Kogevinas, Antonis Koutis. (2011). *Maternal Social capital and birth outcomes in the mother-child cohort in Crete. Greece (Rhea*

- Study), *Social Science & Medicine*, 73, pp: 1653-1660.
- Lang, D. J., Wiek, A., Bergmann, M., Stauffacher, M., Martens, P., Moll, P. (2012). 'Trans disciplinary research in sustainability science: Practice, principles, and challenges'. *Sustainability Science*, 7(S1) pp: 25-43.
  - Lopez, G. E. (2012). 'Groundwater governance and social capital'. *Geoforum* 43, pp:1140-1151.
  - McClurg, S. (2003). *Social Network & Politic Participation*, *Political Research Quarterly*, Vol. 56 (4): 449-464.
  - Mignone, J. (2003). *Measuring social capital: A guide for First Nations communities*. Ottawa, Ontario, Report published by Canadian Institute for Health Information.
  - Mori, K., & Christodoulou, A. (2012). Review of sustainability indices and indicators: Towards a new City Sustainability Index (CSI). *Environmental Impact Assessment Review*, Vol.32 (1), pp: 94-106.
  - Rice, T. W. (2001). Social capital and government performance in Iowa communities. *Journal of Urban Affairs*, 23(3-4), 375-389.
  - Scott, C. (2013). 'The Implications of Sustainable Development for Happy Neighborhoods'. (Doctoral Dissertation), New York: Cornell University.
  - Scott, C., Jambeck, J., and Scott, N. (2014). The Sustainable Neighborhoods for Happiness Index (SNHI): A metric for assessing a community's sustainability and potential influence on happiness. *Journal of Ecological Indicators*, Vol. 40, No.96, pp: 147-152.
  - Sharifi, A., & Murayama, A. (2013). A critical review of seven selected neighborhood sustainability assessment tools, *Environmental Impact Assessment Review*, No.38, pp: 73-87.
  - Stouten, P. (2014). Features for Sustainable Urban Neighborhood Development, Department of Urbanism, Faculty of Architecture Delft University of Technology Delft, Netherlands, *Int. Journal for Housing Science*, Vol.38 (2), pp:71-79.
  - Temkin, K., & Rohe, W. M. (1998). Social capital and neighborhood stability: An empirical investigation. *Housing Policy Debate*, 9(1), 61-88.
  - Townsend, C. L. (2005). 'Building great neighborhood, a citizen's guide for neighborhood planning'. Michigan: Michigan state university.
  - Turcu, C. (2012). Local experiences of urban sustainability: Researching Housing Market Renewal interventions in three English neighborhoods'. *Progress in Planning*, Vol.78, No.3, pp: 101-150.
  - Wates, N. (2006). *The Community Planning Handbook; how people can shape their cities, towns and villages in any part of the world*. First published in the UK in 2000 by Earthscan Reprinted 2006.
  - Weil, F, Matthew R, L, Edward S, Sh. (2012). The burdens of social capital: How socially-involved people dealt with stress after Hurricane Katrina'. *Social Science Research* 41, pp: 110-119.